

ативу, забезпечувати відданість своїй справі і полегшувати комунікації в колективі. Корпоративна культура відіграє роль інструменту впливу: як внутрішнього – на колектив правоохоронців, так і зовнішнього – на суспільство. Стан корпоративної культури сучасної української поліції не може задовольняти як її, так і суспільство загалом. Формування корпоративної культури поліцейських – це комплексна проблема і, відповідно, потребує комплексного підходу.

У подальшому варто розробити удосконалений інструментарій визначення рівня корпоративної культури в окремих підрозділах поліції та комплексні програми її формування, методичні рекомендації щодо їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 р. Схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р. URL: zakon 2.rada.gov.ua.
2. Положення про Департамент кадрового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України. Затверджено Наказом МВС 12 грудня 2015 р. № 136. URL: www.pri.gov.ua.
3. Аніщенко В.О. Роль корпоративної культури у прийнятті управлінських рішень. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 3. С. 64–71.
4. Артеменко М.Г. Корпоративна культура: мотиви управлінської діяльності. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. № 917. Серія: Філософія. Філософські перипетії. 2010. С. 91–99.
5. Бандурка А.М. Основы психологии управления / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. Харьков: ун-т внутр. дел, 1999. 528 с.
6. Бесчастный В.Н. Психология эффективного руководителя ОВД. Донецк: ДЮОИ, 2005. 191 с.
7. Спивак В.А. Корпоративная культура. Теория и практика. СПб.: Питер, 2001. 546 с.
8. Смоленюк П.С. Корпоративна культура як основа розвитку організації. Наука й економіка. 2010. № 1. С. 123–128.

УДК 343.13

СТАНОВЛЕННЯ РОЗШУКОВОЇ ТА СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Зубенко Василь Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії та теорії національного
і міжнародного права (Херсонський
державний університет,
м. Херсон, Україна)

У статті досліджуються історичні передумови оперативно-розшукової та слідчої діяльності, аналізуються етапи їх становлення.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, слідча діяльність, розкриття злочинів, розслідування злочинів, криміналістичні та оперативно-розшукові методи.

THE FORMATION OF INVESTIGATIVE AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES IN UKRAINE DURING THE COSSACK ERA

Zubenko Vasyl Vasylovych,
Candidate of Law Sciences,
Senior Lecturer at Department of History
and Theory of National and International
Law (Kherson State University,
Kherson, Ukraine)

The article is devoted to the historical preconditions of the operative and investigative activities. The author analyzes the stages of their formation.

Key words: operative activity, investigative activities, disclosure of crime, investigation of crimes, criminalistic and investigative methods.

Традиції правоохоронців Київської Русі та їх послідовників на теренах України отримали розвиток у часи козацької доби. Запорожжя, що своїм соціально-економічним устроєм загалом відповідало європейським реаліям XVII – XVIII ст., вписало одну з найяскравіших сторінок у героїчний літопис України. Козацький ідеал – вільна праця вільних людей на вільній землі – і нині є актуальним положенням у визначенні державно-політичних орієнтирів українського суспільства [1].

На Запорожжі не існувало писаного права. І основою державного устрою було звичаєве право, окремі норми Литовського статуту, Магдебурзького права, деякі положення українсько-російських договорів, гетьманські універсали та рішення уряду Гетьманщини України [2]. Всі ці кодекси, закони та підзаконні акти не були взаємоузгодженнями, що створювало певні труднощі у дотриманні правопорядку.

Процес витіснення звичаєвого, неписаного права проходив складним шляхом, і лише поступово державне, писане витісняло звичаєве, неписане. Лише протягом останніх років існування Січі певні положення законодавства дістали письмове оформлення [3].

Варто підкреслити, що неувага до законодавчого закріплення тогочасних правових реалій була властива всій козацькій державності. Скажімо, у державі Б. Хмельницького не все завойоване шаблею було закріплено пером. Це мало негативні наслідки для соціально-політичного розвитку України.

І все ж таки певні писані правові норми, зокрема щодо законодавчого регулювання правоохоронної діяльності, існували. Наприклад, у 1762 р. було «делано письменное и круговое обязательство впредь в войске запорожском всегда содержать и сохранять нерушимо утвержденные прежним войсковым приговором добрые порядки, а именно искорененного воровства к умножению не допускать». У 1764 р. із метою боротьби зі злочинністю було ухвалено зафіксовані положення, що посилювали відповідальність за крадіжки і зберігання краденого, забороняли брати винних на поруки і навіть у кошового відбирали право на милування злочинців [4].

Певні функції правоохоронної діяльності здійснювали кошовий отаман, військовий суддя, військовий пушкар, військовий довбиш, безпосередньо ж очолював її військовий осавул. Його функції в цій сфері були практично тотожні функціям міністра внутрішніх справ чи міністра поліції. Він проводив слідство у цивільних та кримінальних справах, контролював виконання судових вироків, очолював команди, що стежили за громадським порядком, охороною шляхів і хуторів, переслідував розбійників, злодіїв та грабіжників, організовував прикордонну сторожу [5].

Нерідко осавули отримували спеціальні накази та інструкції. Так, у 1754 р. кіш видав осавулові Петру Калнишевському спеціальну інструкцію про розшук грабіжників і розбійників.

Заступником осавула був підосавул (його обирали на раді), який розшукував, супроводжував небезпечних злочинців та був присутнім під час виконання вироків.

Значні правоохоронні функції були у компетенції паланкової старшини. Так, паланковий полковник очолював паланковий суд, мав широку адміністративно-поліцейську владу на території паланки, стежив за дотриманням чинного законодавства, опікувався розшуком злочинців і проведенням слідства тощо [6].

Безпосередньо виконання поліцейських функцій було в компетенції паланкового осавули: він проводив слідство за кримінальними та цивільними справами, виконував судові вирокі, опікувався організацією охоронної служби (польової сторожі), одним із завдань якої був розшук злочинців.

Значна роль належала паланці в розшуковій та кримінально-процесуальній діяльності з кримінальних справ, бо аналогічні дії у цивільних справах здійснювались козаками та селянськими громадами. Проте юрисдикція паланки не поширювалась на злочини та правопорушення старшини, навіть колишньої.

На виконання вказаних функцій (як і на всю правоохоронну діяльність) значно впливало законодавство і відповідна практика Російської імперії. Цей вплив особливо посилювався за часів Нової Січі (1734–1775 рр.), коли Запорожжя поступово інкорпоровалось до Російської імперії. І хоча загалом право на Запорожжі зберігало свій національний характер, заперечувати російський вплив не можна [7].

Наприкінці XVII ст. у Російській імперії відбувається рішучий поворот до розшукового характеру процесу з притаманними йому методами і засобами встановлення істини.

Розшук передбачав як розслідування справи всіма засобами, так і особливу форму судочинства – слідчий процес. Продовжують використовуватись чинні на той час засоби збирання доказів – свідчення, обшуки, використання документів. З 1715 р. російське законодавство впроваджує поняття таємності отримання і використання доказів, а очну ставку кваліфікує як самостійний спосіб збирання доказів, детально регламентує отримання письмових доказів. Отже, у практиці роботи російських правоохоронців поступово відбувалось емпіричне накопичення знань про криміналістичні засоби й методи боротьби зі злочинністю, тривало розмежування компетенції судових і поліцейських органів. У ці часи західноєвропейський вплив на діяльність запорозьких правоохоронців доходив опосередковано, через Росію.

Виконуючи правоохоронні функції, влада спиралась на органи місцевого самоврядування, козацькі та селянські громади. Проте цей тягар часто був настільки важким, що, за влучним висловом одного з дослідників, «поліцейська справа перебувала і в руках, і на плечах рядових козаків і селян» [8]. Так, громадські отамани за допомогою членів громад займались розшуком злочинців, оглядом забитих, описом майна, затримували збіглих кріпаків і солдат, слідкували за сплатою податків, вели слідство за дорученням паланкової старшини, здійснювали карантинні заходи, доводили до відома мешканців накази та постанови січового уряду й паланкової адміністрації [9].

Найчастіше запорозькі отамани проводили розшук утікачів за відповідними наказами російської адміністрації. Особлива увага приділялася потенційно небезпечним у кримінальному плані місцям – шинкам, ярмаркам і базарам, постійним дворам тощо.

Існувала на Запорожжі порівняно чітка структура розшуково-слідчих органів, хоча вони, як і інші елементи правоохоронної системи, ще остаточно не виокремилися з адміністративно-виконавчих установ.

Отже, історія свідчить про доволі високий рівень професійної діяльності запорозьких правоохоронців і вкотре підтверджує об'єктивну необхідність міжнародного співробітництва стражів правопорядку у боротьбі зі злочинністю. Остання, як відомо, державних кордонів не має.

Період існування Запорозької державності став важливим етапом становлення правоохоронних органів загалом і розшукових підрозділів зокрема. Державні інституції цієї «християнської козацької республіки» були генетичними нащадками державотворчих і правоохоронних традицій Київської Русі. Попри розчленованість українських земель між різними державами на території України побутували риси правового життя.

Історичні документи свідчать про високий рівень правосвідомості запорожців. Вони брали участь у розв'язанні різних майнових конфліктів, розшукових та слідчих діяч. І хоча в ті часи правоохоронні органи ще остаточно не відокремились від виконавчої та судової влади, все ж таки в цьому напрямі було зроблено подальший впевнений крок. Адже основні правоохоронні функції не лише займали чільне місце в діяльності органів влади, але й були чітко розподілені як у вертикальному, так і в горизонтальному плані [10].

Цілком слушно головні зусилля правоохоронців спрямовувались на боротьбу з крадіжками, грабінництвом та бандитизмом. Поступово викристалізовувались певні форми та методи їх діяльності щодо розкриття злочинів та розшуку злочинців, які в подальшому будуть предметом нашого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Зубенко В.В., Родік Л.М. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової та слідчої діяльності. Судова та слідча практика. 2016. Вип. 2. С. 62–70.
2. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII-18 ст.: кордони, населення право. Київ., 1996. С. 133.
3. Гурбик А. Правові відносини та судочинство в Запорозькій Січі. Київ. 1993. С. 29.
4. Голобуцький В.О. Запорозька Січ в останні роки свого існування. 1734–1775. Київ, 1961. С. 18–19, 95, 150–152.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х т. Київ. Либідь, 1995. С. 126.
6. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713–1776. Вид. друге, доп. і випр. Київ. 1994. С. 27, 34, 117.
7. Кузьмічов В.С. З історії розвитку знання про криміналістичні засоби і методи слідчої діяльності. Науковий вісник Академії внутрішніх справ. 1996. № 1.
8. Слабченко М. Малорусский полк в административном отношении: Историко-юридический очерк. Одесса, 1909. С. 17, 117–120.
9. Слабченко М. Паланкова організація Запорозьких Вольностей./ ВУАН. Праці Комісії для виучування історії західно-руського та українського права. Київ, 1929. Вип. 6. С. 29-31, 243.
10. Пащенко О.Ю., Водотика С.Г. З історії правоохоронних органів Півдня України. Херсон: АЙЛАНТ, 1999. 74 с.